

[0210]

WURDSNEUPERIJEN

25. Skierm. *trale*.

Doe 't ik langlêsten D. Fokkema syn *5000 Wezzen* wer ris trochblêdde, seach ik dêr de haedwurden *traalder* ¹⁾ 'jernpypke' en *traalje(r)n* ¹⁾ 'naeijern', dy't my nijsgjirrigernôch taliken om dêr de forsprieding en it komôf ris fan nei to gean. De samler fan 'e Skiermuontseager wurdfoarrie forwiist nei it tiidwurd *trale*, dat lykwols mist op it plak, dêr't it neffens it a-bie stean moast. Syn wurdlist hat dêrfoaroer al de gearstalling *optrale* (s. 93) 'opwine, opkleaunje', wylst *betrale* 'biwuolje' ek foarkomt, lyk as bliken docht oan 'e oersetting fan Lukas 2:12 yn 'e eilanner tongslach: „Jimme sille it ben fiine *betraald* yn dokken en lezende yn in krêve" ²⁾.

De "Lytje Pole" is net it iennichste Fryske eilân, dat *trale* 'draeije, wine, wuolje' biwarre hat. Op it noardfryske Sal (nhd. Sylt) brûke hja it yn 'e selde bitsjutting, forlykje *traale* 'in tried draeije of spinne', hwerby't it eigenskipswurd *traalet* 'draeid, spoun' en it haedwurd *traal* 'tried fan in spinneweb' hearre. Sa hat Nann Mungard ³⁾ dy foarmen yn 1909 optekene, wylst Boy P. Möller ⁴⁾ yn 1916 en Ernst W. Selmer ⁵⁾ yn 1921 it earste fan dy trije wurden as *traali* (*trōli*) 'stiif opwine (fan triedden ensfh.)' werjoegen.

Ut it wurk fan J. Schmidt-Petersen ⁶⁾ wurde wy gewaer, dat op 'e eilannen Fäär (nhd. Föhr) en Oomrem (nhd. Amrum) allyksa *trāl* bistiet, dat dêr foar '(triedden) mei de fingers draeije' gongber is.

Fierders hawwe de biwenners fan Lungnees (nhd. Langeness) it niiskrekt neamde tiidwurd hiem, sa't wy klear sjen kinne oan it ûndersyk fan E. Löfstedt,

1) D. Fokkema, *5000 Wezzen*, s.j. [1961!], s. 133.

2) Ut in brief fan D. Fokkema fan 12 jann. 1962.

3) Nann Mungard, *For Sölring Spraak en Wiis*, Keitum a. Sylt 1909, s. 228.

4) Boy P. Möller, *Söl'ring Uurterbok*, Hamburg 1916, s. 275.

5) Ernst W. Selmer, *Sylterfriesische Studien*, Kristiania 1921, s. 43.

6) J. Schmidt-Petersen, *Wörterbuch und Sprachlehre der nordfriesischen Sprache nach der Mundart von Föhr und Amrum*, Husum 1912, s. 138.

dy't yn syn *Nordfriesische Dialektstudien traole*¹⁾ `mei de fingers draeije' fêstlein hat.

Op 'e sneup om bisibbe foarmen yn fêstewâlstongslaggen staetten wy earst op *t^hra^alle* `driltriedden mei de fingers draeije' by P. Jensen²⁾ yn dy syn biskriuwing fan 'e geaspraek fan 'e Wiringhiird (nhd. Wiedingharde). Doe't dyselde taelman twa jier letter, yn 1927, in wurdboek fan it Wiringhiirdersk útjoech, naem er de stavering *trârle*³⁾ foar kar. It seit himsels, dat dêr in *r* ynskoud waerd, krektlyk as dat by *trâr*n `traan', *trâr*st `treast' en *trâr*ste `treaste' yn dy wurdsamling it gefal is. De súdliker lizzende streken, de Bökinghiird (nhd. Bökingharde) en de Kârhiird (nhd. Karrharde), hawwe foar itselde bigryp *trâle*⁴⁾.

Yn Sealterlân libbet ús wurd ek as in hart, hwant yn it koartlyn útkommen wurdboek fan P. Kramer⁵⁾ fine wy *thrale* `draeije' mei de ôflieding *traaler* `(hout)draeijer' en de gearstalling *traalpûnt* `kearpunt'.

Nou't de wjergera fan Skierm. *trale* yn ûnderskate Fryske kontreijen oanwiisd is, freegje wy by ússels, hoe't dat tiidwurd winliken foarme waerd. It andert op dy fraech is aldergeloks net slim, omreden *trale* ôflaet is fan it eigenskipswurd *tral*⁶⁾ (Kârhiird) = *t^hra^al*⁷⁾ (Wiringhiird) = *trâol*⁸⁾ (Lungnees), dat 1) `stiif yninoardraeid (fan in tou)'; 2) `drollich' bitsjut. Dat adjektyf komt oerien mei midleechedútsk *dral*⁹⁾ `stiifdraeid', nijleechedútsk *drall*, *drell*<sup>10)</sup> 1) `ticht, stiif, yninoardraeid'; 2) `koart, grou en roun'. Ut it midleechedútsk gong dat yn it nijleechedútsk oer, dat *drall*<sup>11)</sup> op 't heden yn gelikense bitsjuttingen brûkt. It âldfrysk hat ús it eigenskipswurd net, mar âl it bywurd *thralle*<sup>12)</sup> `rêd, gau, hastich' yn it twadde Iemsgoer hânskrift oerlevere. Oer *thralle-dral-drel(sk)* en har sibben hat Chr. Stapelkamp yn 1956 in moaije stúdzje skreaun, dêr't er wiidweidich de skiednis en de forsprieding fan dy wurdkloft yn bisprekt. Dat sadwaende forwize wy de lêzer nei dat artikel fan sines, ôfprinte yn *Frasiaca* II (Estrik XVI), en wy kinne nou fierders koart krieme.

De âldfryske *th*, de fuortsetting *t* yn 'e nijfryske dialekten en it Dútske bigjinlûd *d* tsjutte meinoar op in âldere *p*, dat wy moatte de oant nou ta bihannele wurden ta in germaenske grounfoarm *þrel-* (*þral-*, *þrul-*) `draeije tobekbringe. Dy lêste is sels wer in útwreiding mei it efterheaksel *l* fan 'e wiidforsprate yndogermaenske stamme *ter-* (*tor-*, *tr-*), dy't mei `wriuwe, draeijende wriuwe, draeije, (troch)boarje'¹³⁾ omskreaun wurdt. It hat gjin doel en neam

1) E. Löfstedt, Nordfriesische Dialektstudien, Lund-Leipzig 1931, s. 6.

2) P. Jensen, Die nordfriesische Sprache der Wiedingharde, Halle (Saale) 1925, s. 23.

3) P. Jensen, Wörterbuch der nordfriesischen Sprache der Wiedingharde, Neumünster 1927, kol. 638.

4) Chr. Stapelkamp, Frisiaca II, Estrik XVI, Grins 1956, s. 7.

5) P. Kramer, Sealter Woudebouk, Ljouwert 1961, s. 229.

6) O.T. Jabben, Die friesische Sprache der Karrharde, Breslau 1931, s. 73.

7) P. Jensen, Die nordfriesische Sprache der Wiedingharde, 1925, s. 49.

8) E. Löfstedt, Nordfriesische Dialektstudien, Lund-Leipzig 1931, s. 6.

9) A. Lasch-C. Borchling, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch I, Neumünster 1956, kol. 466.

10) Versuch eines bremisch-niedersächsischen Wörterbuchs I, Bremen 1767, s. 238 f.

11) F. Kluge-A. Mitzka, Etym. Wb. der deutschen Sprache, 18. Aufl., Berlin 1960, s. 140.

12) K. Fokkema, De tweede Emsinger Codex, 's-Gravenhage 1953, s. 34 (VI, 42).

13) J. Pokorny, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, Bern und München 1959, s. 1071.

hjr de taelfoarmen allegearre op, dy't bûten it Germaensk leaten fan dyselde stamme binne. Dat wy folsteane mei in lytse kar: latynsk *tero* 'ik wriuwe', *terebra* 'boar', *teres* 'langroun'; gryksk *ταρῆν* 'draeije, boarje', *τέρετρον* 'boar', *τορός* 'ynkringend', *τόρνος* 'draeiguds, passer', *τρήμα* 'gat, iepening'.

Forlykjendewei krije wy sa foar 't forstân, dat Skierm. *trale* 'draeije, wine, wuolje' as útrinder fan 'e ydg. wurdstamme *ter* ta itselde wurdskift rekkene wurde moat as westerlauwersk frysk *trilie*, *drilje* ¹⁾ jernwine', *trille*, *drille* ¹⁾ 'weverstsijl'; *trilkje*, *drilkje* ²⁾ 'in skûte of pream mei de skoubeam fuorttriuwe', *trilker* ³⁾ 'skoubeam. drilspier'; *drille* ⁴⁾ 'mei in drilboar trochboarje; faksearje; ôfrjochtsje', *driltsje* ¹⁾ 'kuierke, loopke' (einliken: 'rountsje') en *droltsje* ⁵⁾ 'lyts grou frommes'.

Mei oare efterheaksels foarme en sadwaende in graed uterliker bisibbe binne *tried* en *draeije*. Mar dêr ha wy de hiele famylje noch net mei hawn. Men moat jin efkes tobinnenbringe, dat ûnder de ydg. grounfoarm *ter* de bigripen 'draeije', '(to)wriuwe' en '(troch)boarje' biflapt wurde. As men dat yn omtinken nimt, dan fornuvert men jin der net mear oer, dat *terskje*, *term* (nnl. *darm*, âldnoarsk *þarmr*, gryksk *τόρμος* 'gat') en *troch* (< ydg. *trk^ue*) mei *trale* gearhingje.

Wy sille nou mar ôfbreidzje. De lêzer sjocht wer ris, hwat oft men allegearre net oeralhelje kin, as men fan in Frysk dialektwurd útgiet. De bidoeling fan dit stikje wie om Skierm. *trale* to plak to bringen en tagelyk in lytse oanfolling to jaen op it boppe oanhelle artikel fan Stapelkamp, dy't as net-Fries gâns op ús taelmêd út 'e wei set hat.

1) J. Halbertsma, *Lexicon Frisicum*, Hagae Comitum 1876, kol. 737; W. Dykstra, *Friesch Woordenboek I*, Leeuwarden 1900, s. 293.

2) W. Dykstra, *Friesch Woordenboek I*, 293; III, 317.

3) W. Dykstra, *Friesch Woordenboek III*, 317.

4) J. Halbertsma, *Lexicon Frisicum*, kol. 736; W. Dykstra, *Friesch Wb. I*, 293.

5) W. Dykstra, *Friesch Woordenboek I*, 298.